

CONSIDERAȚII ASUPRA UNOR TESTAMENTE ȘI SUCCESIUNI DIN VEȘTEM, DIN SECOLUL AL XVIII-LEA

Col. (r.) dr. Alexandru BUCUR*

Generalități și definiții. Este cunoscut faptul că, din cele mai vechi timpuri, instituția succesiunilor a prezentat o mare importanță politică și socială. În Evul Mediu o condiție importantă a reprezentat-o stabilitatea averii. Succesiunea a avut și are două mari moduri de atribuire: legea și voința. Prin testament se manifestă voința unilaterală. Moștenirea (succesiunea) este cea care asigură transmiterea bunurilor unei persoane decedate către una sau mai multe persoane în viață. După modalitatea în care funcționează, vorbim de moștenirea legală și de cea testamentară. Testamentul este un act juridic unilateral, personal, solemn și revocabil cât timp testatorul este în viață, prin care cineva își exprimă dorințele ce urmează a-i fi împlinite după moarte, mai cu seamă în legătură cu transmiterea avutului său. Testamentul conține dispoziții referitoare la patrimoniul succesoral sau la bunurile ce fac parte din acesta, precum și la desemnarea directă sau indirectă a legatarului¹. Succesiunea este transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane fizice în viață (ori către una sau mai multe persoane juridice în ființă, ori statului). Același termen este folosit și pentru a desemna însuși patrimoniul defunctului, care se transmite *mortis causa* moștenitorilor, adică masa succesorală lăsată de defunct succesorilor săi legali sau testamentari².

Documente. Cele pe care le vom prezenta mai jos, întocmite la sfârșitul perioadei medievale din Transilvania – păstrate la *Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu* – sunt surse importante pentru domeniul juridic (dreptul civil: familie și proprietate), dar și pentru antroponimie și toponimie. Acestea se găsesc în *Fondul Magistratul orașului și Scaunului Sibiu (Colecția de testamente și Registre de partaj (1573-1854))* și, din păcate, nu au fost fructificate până acum. Din multitudinea de cazuri, în acest material ne vom opri doar asupra câtorva. Referitor la testamente, precizăm că – dintre acestea – am descoperit, pentru perioada prezentată, doar patru, ceea ce ne demonstrează că veștemenii au utilizat această metodă de transmitere a averii doar sporadic, principalul mod de soluționare a

*Sibiu.

¹ *Noul cod civil*, art. 557, 1.034, 1.035; Daniela Negrilă, *Moștenirea în Noul cod civil*, București, 2013, p. 9.

² *Noul cod civil*, art. 953, 965, 1.086, 1.103; Daniela Negrilă, *op. cit.*, pp. 9, 10.

moștenirilor fiind succesiunea. Pentru această ultimă modalitate exemplele sunt numeroase.

Vom începe cu testamentele, în ordinea cronologică de întocmire a acestora, cu prezentarea conținutului lor. Primul³, și cel mai consistent, a fost întocmit în anul 1748 și a fost contestat după decesul testatorului:

[f. 22 r] „*Veștem, 18 iulie 1748 - Bunea Stanciu*

Amintindu-și că va muri, Bunea Stanciului Sora, holtei, om bătrân și slăbănog, ciung [paralizat] la o mână, fiind încă în deplinătatea buneii sale judecăți, purcede la testarea ultimei sale voințe [...]. De aceea, dispoziția testamentară de mai jos s-a consemnat, după cum urmează:

În primul rând, Bunea din Veștem, neavând nici tată, nici mamă, nici frați de sânge, îi testează fiului fratelui său natural, lui Iuon al [lui] Demian toate puținele sale [bunuri] mobile. Pe lângă aceasta, pentru buna lui îngrijire timp de doisprezece ani (și pentru că se angajează să îl îngrijească cu de toate până la sfârșitul zilelor lui), lui Iuon îi transferă și următoarele bucăți de pământ [loturi, parcele], și anume:

Întâi.

Un pământ în Câmpul de Sus din Calea Cîsnădiei a 2 sferturi vec[in] Bunea Șerban.

Un pământ arabil în Șes a 3 sferturi vec[in] Stan Thoma.

Un pământ La Sărata a 2 sferturi vec[in] Simion Toma.

[f. 22 v]

Un pământ După Grădini a 3 sferturi vec[in] Popa Ionașcu.

Din pământul în Locul Negru a 7 sferturi, care de fapt îi aparține lui [Bunea Stanciului Sora] și răposatului lui frate [Demian], din care el, testatorul, a plătit singur sărindarele pentru tatăl lor [Stanciu], în valoare de 15,50 florini, așa că fiicei fratelui său [sora lui Iuon], după reținerea celei de-a patra părți din sumă, poate să i se transfere și a patra parte a pământului⁴, iar restul să îi rămână lui Iuon al [lui] Demian.

Un pământ în Capul Tufii a 2 sferturi vec[in] Stan Chepșa.

Un pământ în Lunca Mică vec[in] Oprea Caicuț.

Un pământ La Padini a 2 sferturi v[ecin] Oprea Galea.

³ Aduc mulțumiri, și pe această cale, doamnei dr. Ela Coma, cercetător științific I la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române, pentru traducerea integrală a testamentului.

⁴ Despre *quarta filialis* (pătrimea fiicei), dreptul fetei la moștenire, vezi articolul Mariei Frâncu, „*Quarta filialis*” și *familia nobiliară de Geoagiu - un proces pentru moștenirea feminină la începutul secolului al XV-lea*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, Series Historica, Supliment LVIII, 2019, pp. 229-240.

O câmpie a 1/2 căruță fân în Gura Brătanelor în Hotarul Tâlmacelor vec[in] Manea Iancu.

Al doilea.

Cu toate că fiica fratelui său Maria, măritată [cu] Stan Achim din Veștem, o dată a văzut de el și l-a îngrijit, el tot îi lasă moștenire un pământ în Lunca Mică a 3 sferturi vec[in] Radu Babiș.

Acestea cu [tot cu] inventar se confirmă și se atestă aici, pentru a se lua la cunoștință și a se respecta pe viitor.

Întocmit la Sibiu la 18 iulie anul 1748.

[Pecete rotundă aplicată de ceară roșie]

Joh. Kinder de Friedenberg,

secretar D.p. [?] superior m.p.

Martor Stăniloi Bașca,

locuitor al satului regesc Vestem.

[f. 23 r] *În anul 1753, la 9 februarie, se dă citire acestui testament. La care, nimeni dintre [...] cu [...] prieteni [...] care conform [celor] stabilite de [legea] nr. 2 paragr. 2 și 5 [L. 2. d. 5 & 11, ?] nu poate face plângere împotriva [...], care s-a exceptat⁵. Prin urmare, acest testament a rămas în vigoare⁶.*

[hârtia exterioară - „plicul scrisorii”, cu două pecetei rotunde de ceară roșie]

Bunea Stanciului Sora/din/Veștem

Întocmit din oficiu/la 9 februarie anul 1753 și ține de pagina 117.

Dispoziție testamentară/a lui Bunea Stanciului Sora,/locuitor din Veștem”⁷.

Următoarele trei testamente au fost întocmite în limba română, cu chirilice⁸. Primul dintre acestea aparține lui Radu Tatu și soției Ana, fiind întocmit în anul 1751 (ANEXE, 2 A). Textul este scurt și ferm, ceea ce denotă faptul că, cei doi, au hotărât – încă din timpul vieții – să își clarifice situația posesiunilor și să stabilească – cu claritate – obligațiile ce reveneau urmașilor: Este testamentul cu cei mai mulți martori.

„Anul 1751, luna lui Mai 29 de zile.

⁵ Scris ilizibil.

⁶ Probabil, în 1753 s-a atacat testamentul, de către niște „prieteni” (?), dar s-a respins cererea lor, testamentul a rămas în vigoare iar moștenitori au rămas Iuon (3/4) și Maria (1/4) lui Demian al Stanciului Sora, nepoții de frate ai lui Bunea al Stanciului Sora.

⁷ SJANSB, *Fond Magistratul orașului și Scaunului Sibiu* (citată, în continuare, FM), *Colecția de testamente (CT)*, pachet S1, act 23, ff. 22-23.

⁸ Aduc mulțumiri, și pe această cale, doamnei dr. Elena Chiaburu, bibliotecar șef la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, pentru transcrierea integrală a testamentelor, din chirilică.

Eu, Radu Tatu și cu femeia mea Stana, și cu toți feciorii miei, toți care mai jos să vor iscăli, ne-am vorbit și am zis: «fătu meu, iacătă, noi sîntem slabi, și mumă-ta; și nu putem lucra». Ci i-am poftit de au venit preoții dinpreună cu bătrînii, care mai jos să vor iscăli, și am dat ocina⁹ lui Boilă, jumătate[a] de cătră Mogoș Dochîț, pentru ca să ne ție și să ne aducă lemne ca să ne încălzască și să biciluiască¹⁰ ca pre nește părinți și să poarte grijă pentru dări și pentru slujbe.

Pentru acesta lucru am făcut această carte, ca să-s crează.

Eu, Radu Tatu și fămia mea Stana și cu feciorii ne-am pus acu[m] degetele ca să crează.

Eu, Radu Tatu cel tinăr, mar[tor].

Eu, Ion Tatu, mar[tor].

Eu, Oprea Tatu, mar[tor].

Eu, popa Dumitru mar[tor].

Eu, popa Simion, mar[tor].

Eu, Bucur Boilă, mar[tor].

Eu, Stan Neagoe, mar[tor].

Eu, Toma Dobrot[ă] mar[tor].

Și am scris eu, popa Ioachim cu zisa lor, cu a tuturoră”¹¹.

Al doilea testament, scris cu chirilice, a fost întocmit în anul 1754, de către soția lui Bucur Lupea. Din el rezultă că averea Anei – rămasă după donațiile către copii – era puțină, ea optând să o lase soțului, pe care sigur îl iubea și cu care se înțelegea foarte bine:

„La anul 1754, luna lui aprilie, zile 25. Diiață¹² ce las eu, Ana fâmeia lui Bucur Lupe. Cu limbă de moarte las soțului meu locul în capul satului, vecinu Marcu Toma; și viia, partea mea, iară o las lui Bucur soțului meu. Așa las cu limbă de moarte: lui le las. Și ficiilor li s-au dat ocinile jumătate la nuntă. Ce și eu partea mea o amu datu împreună cu soțul meu. Iară într-acele la nuntă date, fetele să nu aibă parte. Și pînza ce este și puținel tort iară îl las soțu meu.

Și cînd s-au scris această diiață au fost față juratu Bucur Iancu martor.

Eu Radu Șarban, martor.

Și am scris eu, popa Mihaiu cu zisa lor”¹³.

⁹ Proprietatea, moșia. Aici, gospodăria (casa, anexele gospodărești, curtea, grădina).

¹⁰ Onoreze, respecte.

¹¹ SJANSB, FM, CT, pachet T, f. 29.

¹² Testament; prevedere testamentară.

¹³ SJANSB, FM, CT, pachet L, act 15, f. 14.

Al treilea – și ultimul – testament cu chirilice aparține văduvei Marina Tulban (ANEXE, 2 B), care lasă averea moștenire fiicei Visa, nepotului Radu și unui Bucur (probabil o rudă apropiată sau vecin – Bucur Stanciu?), care a avut grijă de ea:

„La anul 1756, luna de[chemvrie] 27 zile.

Poftind Mărina a Oprii Tulban ca să vie la dânsa vecinii și un preot, care mai [jos] să vor iscăli, pentru ca să auză și să fie martori: «precum că mă tem de moarte și n-are cine mă griji și mă ridica, pentru aceia am poftit ca să vie să auză din gura mea ce voi să las la moartea mea, și și mai înainte am făgăduit și le-am dat pără a trăi, și și acum dau la betejală, acestea: întâiu las o livade în capu satului, vecin Ion, în câmpu [...], o las Vișii, fie-mea, pentru că m-au grijit și mai înainte pînă am trăit, și acum mă grijește; și las iară o pârțică de vie nepotu meu Rad[u] pentru ca să mă pomenească; și un loc peste Tocile îl las lui Bucur pentru că au avut mare supărare totdeauna cu mine. Ci pentru aceia le las aceastea care am scris în sus.

Și să n-aibă nime a puni împotrivi, iară care să vor pune împotriva și nu vor lăsa, nici vor face cum eu am lăsat, să dea samă înaintea lui D[u]mnezeu».

Și cînd s-au făcut această carte au fost de față acești oameni vecini: întâi Bucur Stanciu mar[tor]. Simion Toma cel tinăr, mar[tor]. Oprea Lupului, mar[tor]. Florea Muntenașului, mar[tor]. Și am scris eu, popa Ioanid, cu zisa Marini Tulbăneasăi”¹⁴.

În cazul succesiunilor, procedura de stabilire a moștenirii averii era următoarea: *Magistratul* stabilea o comisie pentru studierea și clarificarea situației. Din comisie făcea parte și un reprezentant – sau mai mulți – al/ai comunității. Se stabilea componența averii, care era specificată într-un *Inventar*, apoi aceasta era împărțită între moștenitori (soț/soție supraviețuitor/oare, copii, nepoți, frați). Toate bunurile imobile aveau specificate suprafața, zona unde erau dispuse (toponimul) și vecinii. Vom exemplifica acest mod de împărțire a moștenirilor, cu două dintre cazurile pe care le considerăm reprezentative.

În *Protocollum Divisorium Sedis Cibiniensis ab Anno 1754 d. 28 Octobris Inchoatum No 30*, sunt șapte succesiuni, astfel: după Stanislav Bașca, la 8 noiembrie 1754; după Iancu Manea, la 12 noiembrie 1754; după Sora Bașca, la 6 februarie 1755; după Achim Simion, la 19 iunie 1755; după

¹⁴ *Ibidem*, pachet T, f. 36.

Stan Danciu, la 9 septembrie 1756; după Sora [lui] Simion Toma, Bunea Galea și Oprea Bașca, la 7 septembrie 1755¹⁵.

Cea mai importantă succesiune a fost după Sora, soția lui Simion Toma (ANEXE, 3), a cărei avere era considerabilă pentru o țărancă din acea vreme: patru gospodării și 56 de terenuri agricole. Averele au fost împărțite moștenitorilor: soțului Simion și fiilor Oprea, Bucur, Drag, Ioan, Stan și Toma. Contravaloarea succesiunii s-a materializat prin cedarea unor suprafețe de teren care au reprezentat 11,35% din total¹⁶.

În *Prothocollum Divisor Sedis Cibiniensis Anno 1756, 57, 1758, No 32*, sunt nouă succesiuni, astfel: după Stana [lui] Adam Comșa, la 16 septembrie 1756; după Maria [lui] Ioan Galea și Toader Dănuleț, la 16 ianuarie 1757; după Stoica Radu, la 1 martie 1757; după Stana Tomi [lui] Onea Lazăr, Achim Simion și Oprea Cotoră, la 21 aprilie 1757; după Ioan Drăgan, la 12 aprilie 1758; după Stan Danciu sen., la 10 octombrie 1758¹⁷.

În urma decesului lui Radu Stoica, la 1 martie 1757 s-a realizat succesiunea (ANEXE, 4). Bunurile au fost inventariate și împărțite moștenitorilor: văduvei Maria; copiilor Onea, Stan și Fluier. Bunul imobil principal, gospodăria (ocina), a revenit, majoritar (82%), văduvei. Celelalte bunuri imobile, constând în terenuri agricole și fânețe (31 parcele) s-au distribuit și ele tuturor moștenitorilor. Pentru pomenirea decedatului, o parte din teren a fost destinată preotului, pentru „sărăcustă”. Membri comisiei au fost plătiți în natură, cu terenuri agricole, ceea ce denotă că moștenitorii nu au dispus de bani ca să le remunereze serviciile¹⁸.

*CONSIDÉRATIONS SUR CERTAINS TESTAMENTS ET SUCCESSIONS
DANS VEȘTEM, À PARTIR DU DIX-HUITIÈME SIÈCLE
- résumé -*

Mots-clés: testament, héritage, Veștem, commission, témoin.

La transmission de la richesse est l'une des préoccupations importantes des familles depuis l'Antiquité. À la fin du Moyen Âge, en Transylvanie, cela se faisait de deux manières: volonté et succession. La localité de Veștem n'a pas fait exception aux règles. Les testaments et la

¹⁵ *Ibidem*, *Registre de partaj 1573-1854* (citare, în continuare, *RP*), 30, pp. 5-9, 9-11, 25-26, 86-88, 88-91, 113-118, 118-119.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 113-118.

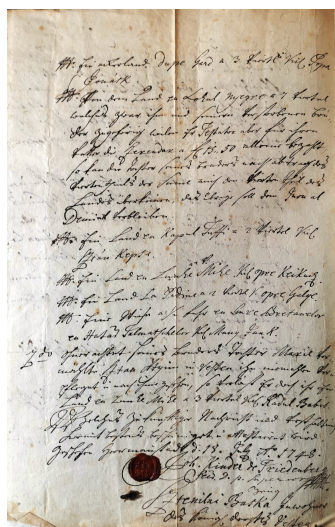
¹⁷ *Ibidem*, 32, pp. 5-7, 15-17, 17-19, 29-32, 39-40, 40-43, 43-44, 144-147, 171-174.

¹⁸ *Ibidem*, ff. 29-32.

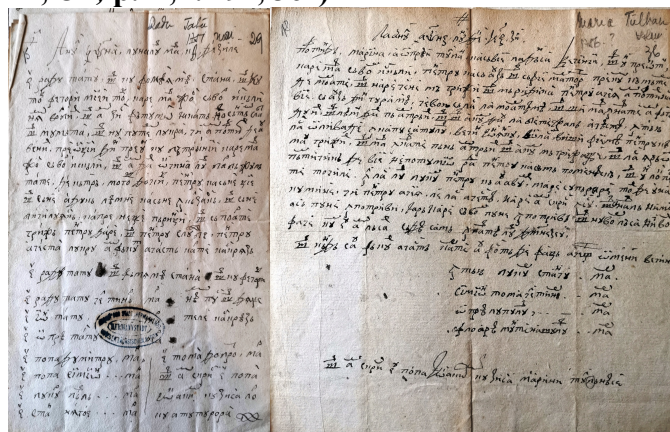
manière de résoudre la succession, conservés aux archives de Sibiu, nous donnent des informations importantes, tant sur les possessions que sur l'anthroponymie et la toponymie.

ANEXE

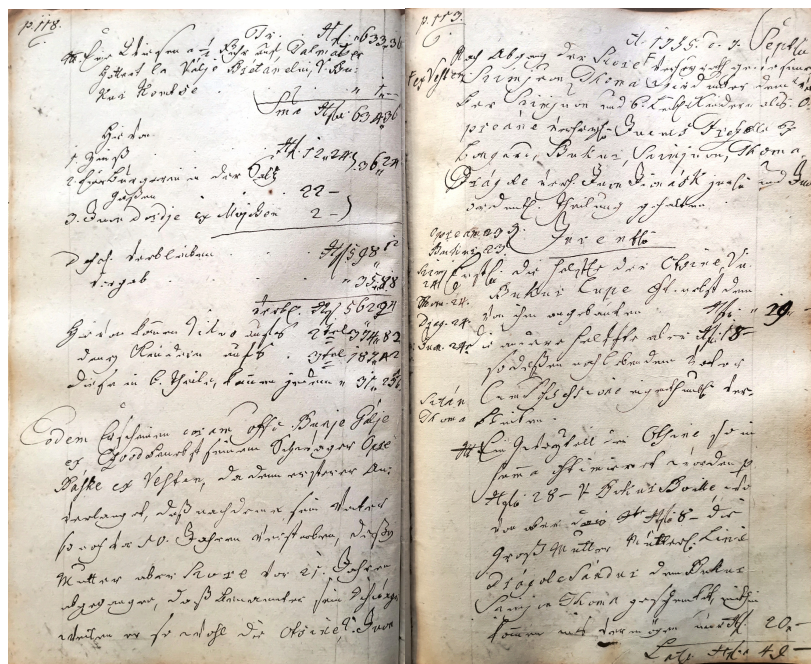
1. Testamentul lui Bunea Stanciu Sora, din Veștem, întocmit anul 1748 (SJANSB, FM, CT, p. S1, act 23, f. 22r, 22v)

2. Testamentele lui Radu Tatu (1751) și Maria Tulban (1756) (SJANSB, FM, CT, p. T, f. 29r, 36r)

3. Succesiunea pentru Sora, soția lui Simion Toma, din 7 septembrie 1755 (SJANSB, FM, RP, 30, p. 113, 118)

4. Succesiunea pentru Stoica Radu, din 1 martie 1757 (SJANSB, FM, RP, 32, p. 29, 30)

